

B. Metody z hlediska aktivity a samostatnosti žáků

Metody zajišťující aktivitu žáků

Význam uvědomělé aktivity žáka oceňoval již J.A.Komenský, ale vysoce aktuálním problémem se žakovská aktivita stala až v 19.století, kdy předcházející a převládající důraz na pamětní učení, začal být brzdou pro rozvoj nového typu logického vzdělání (Maňák J,Rozvoj aktivity,1998,s.27).

Jedná se o metody, kterými učitel v průběhu vyučovacího procesu působí na žáky, za účelem intenzivního osvojení učiva.

Aktivitou ve výchovně-vzdělávacím procesu je třeba rozumět zvýšenou intenzivní činnost žáka, a to na základě vnitřních sklonů, spontánních zájmů, emocionálních pohnutek nebo životních potřeb, uvědomělého úsilí, jehož cílem je osvojit si příslušné

vědomosti, dovednosti, návyky, postoje nebo způsoby chování (Maňák J,Rozvoj aktivity,1998,s29).

Pojem *aktivita* se nejčastěji používá ve významu činnosti nebo ve smyslu charakterových vlastností žáka. Tento význam je pro pedagogiku rozhodující, neboť dělí aktivitu na *biologickou* a *aktivitu uvědomělou*.

Aktivita biologická je primární, může působit živelně, někdy i proti výchovně-vzdělávacím cílům.

Aktivita uvědomělá vyrůstá z volního úsilí, je cenná tím, že jednoznačně sleduje výchovné cíle, může se však někdy projevovat jako formální činnost, která ztratila svou obsahovou náplň (Maňák J,Rozvoj aktivity,1998,s29).

Vyvrcholením žákovské aktivity je samostatná práce žáků, která ve zvýšené míře nutí žáky spoléhat se při osvojování vědomostí a dovedností na vlastní úsilí, přičinění a přemýšlení.

Žákovská aktivita a samostatná práce jsou jedny z nedůležitějších prostředků zvyšování efektivnosti vyučování, neboť ovlivňují výsledky vzdělávacího procesu.

Stupně (typy) žákovské aktivity

- *aktivita vynucená,*
- *aktivita navozená,*
- *aktivita nezávislá,*
- *aktivita angažovaná* (Maňák J,Rozvoj aktivity,1998,s33).

Aktivita vynucená - vzniká v situaci, kdy učitel donucuje žáky k určité činnosti. Žáci jsou nuceni např.psát písemnou prověrku, i když na ni nebyli předem upozorněni (případný protest jim nepomohl).

Aktivita navozená – je nejčastějším případem školní práce, kdy se žáci aktivně zapojují do vyučovací činnosti. Velkou úlohu má v tomto případě vhodná motivace, zajímavá činnost, ocenění nejlepších výsledků aj. Tento typ aktivity je velmi důležitý při výuce odborných předmětů, v dílenském vyučování i v různých druzích zájmové činnosti žáků.

Aktivita nezávislá – je spojena s vlastním zájmem žáka o danou činnost, kterou vykonává bez nátlaku, relativně bez cizí pomoci. Do popředí vystupuje uvědomělé úsilí žáků, které se realizuje ve formě samostatné práce. Rovněž i tento typ aktivity se používá ve výuce odborných předmětů, zejména při samostatné domácí práci žáků, kde

řeší samostatně nebo ve skupinkách zadaný technický úkol, který doplňují výpočty a výkresovou dokumentací (výkres několikastupňové převodovky, stavební výkres rodinného domu apod.).

Aktivita angažovaná – předpokládá již silnou aktivizaci žáků, jejich připravenost řešit samostatně problémy a plnou uvědomělost a odpovědnost. Při zvýšeném zájmu o odborný předmět nebo praktickou výuku jsou žáci schopni samostatně zvládnout určité problémy z předmětu výpočetní techniky (softwarovou a hardwarovou část), matematické postupy, nebo praktické činnosti v odborném výcviku.

Aktivizace žáků

Aktivizací žáků rozumíme „rozvinutí intenzivnější činnosti“(Klimeš L, Slovník cizích slov, SPN Praha, 1981).

Aktivizace žáka učitelem vytváří důležitý předpoklad pro žákovu samostatnou práci i pro jeho tvořivou činnost. Je ovlivněna především *motivací*, která odráží její potřeby, zájmy, hodnoty a ideály. Má-li se motivace pozitivně projevit, musí být uspokojeny základní psychologické potřeby žáků, jako;

- pochvala, přiměřená náročnost, zájem žáka o předmět aj.,
- okamžité zhodnocení práce žáka (včasná oprava písemné práce, výkresové dokumentace, zhotoveného výrobku aj.),
- žák musí porozumět účelu a smyslu předkládaného učiva, popřípadě jeho dalšímu využití (ke studiu na vysoké škole, v praktickém povolání apod.),
- podnětná atmosféra ve vyučování, nadšení učitele pro daný předmět, jeho teoretické a praktické vědomosti a dovednosti, způsob předávání znalostí žákům, apod..

Zvláštní formou motivů jsou **zájmy**, které se projevují tím, že *preferují určitou aktivitu* (pozitivně ale i negativně), soustřeďují pozornost na předmět zájmu, jsou doprovázeny citovým vztahem a často zasahují hlubší stránky osobnosti. Mají tendenci (zejména u mladých lidí) se neustále rozvíjet, stát se trvalou potřebou osobnosti, přičemž uspokojování zájmů zvyšuje jejich motivační naléhavost.

Ve vyučovacím procesu nelze zajímavost učiva libovolně zvyšovat a přeceňovat poněvadž některá učební témata nejsou pro mnohé žáky zajímavá.

Důležitým motivačním činitelem je **učivo**, které, je-li přiměřené, logicky a psychologicky správně strukturované, zprostředkovává žákům nové obzory poznání.

Z uvedeného textu aktivizačních metod vyplývá, že jejich platnost se vztahuje jak na činnost žáka, tak na výchovně vzdělávací a řídicí činnost učitele včetně výběru a

zpracování učiva. Z tohoto pohledu metod zajišťující aktivitu žáků rozlišujeme;

- *metody sdělovací*
- *metody problémové*
- *programové učení*

1. Metody sdělovací

Jedná se o takové vyučovací metody, které zprostředkovávají žákům hotové poznatky, vědomosti a dovednosti, pokud možno nejkratší cestou. Přímé sdělování vyučovacího obsahu žákům je jedna z nejstarších a nejjednodušších forem vzdělávání a vyučování, jejichž nositelem a zprostředkovatelem je výhradně učitel. Do této skupiny metod bývají zahrnovány zejména monologické metody (přednáška, vysvětlování, vyprávění), předvádění názorných pomůcek, pohybových dovedností nebo pracovních činností.

Při použití sdělovacích metod je při vyučování odborných předmětů rozhodující aktivní účast žáků a záleží na učiteli, zda dovede připravit takové učební situace, které vybízí žáky k aktivní účasti na vyučování, k samostatné práci a tvořivému myšlení.

Předností sdělovacích metod je racionální využití vyučovací doby a poměrně rychlý postup vyučování.

Učitel v optimálním logickém sledu vysvětlí učivo, přehledně a jasně odliší věci a jevy podstatné od méně podstatných, jednoznačně určí základní učivo, které bude při opakování a zkoušení požadovat.

Metody sdělovací převládají při výuce odborných předmětů na středních odborných školách a záleží jen na učiteli, jak promyslí a připraví vyučovací hodiny, jaké učební prostředky použije, aby zabezpečil aktivitu a samostatnost žáků.

Úkol: Které dříve uvedené metody patří do metod sdělovacích, jejich společné znaky, výhody a nevýhody jejich užití v odborných předmětech.

2. Metody problémové

Problémové vyučování spočívá v cílevědomém navozování přiměřených didaktických problémů, při kterých jsou žáci vedeni k aplikaci již získaných vědomostí a dovedností a k řešení nových, učitelem zadaných vzdělávacích problémů.

Nesporným přínosem této metody je rozvoj aktivity a samostatnosti žáků, odstranění vyučovacího stereotypu, posílení sebedůvěry u žáků a zvýšení efektivity vyučovacího procesu.

Základním znakem problémové metody je navození vhodného problému, který musí u žáků vyvolat zvýšené myšlenkové úsilí a při kterém využije již získané vědomosti nebo dovednosti, ale zároveň musí samostatně načerpat nové znalosti, chce-li zdárně vyřešit zadaný problém.

Tím se *problém* odlišuje *od úlohy*, při jejíž řešení žáci používají již osvojených vědomostí a dovedností (někdy může být i úloha problémová, jestliže obsahuje prvek, se kterým se žáci ještě nesetkali).

V odborných předmětech se často setkáváme s domácími úkoly, které se nezaměřují jen na reprodukci a opakování již probraného učiva, ale zejména s úkoly, které řeší určitý problém prostřednictvím doporučené literatury, technických tabulek, norem apod. Jedná se zejména o návrh a samostatné vyřešení úkolu z oblasti stavebnictví, strojírenství, elektrotechniky apod. Uvedené problémy řeší žáci buď *individuálně*, to znamená, že každý žák má samostatný problémový úkol nebo *skupinově*, kdy více žakovských skupin se podílí na řešení zadaného problému, nebo na jednotlivých jeho částech.

Řešení problému probíhá v několika na sebe navazujících fázích:

- vymezení zadaného problému,
- pochopení jeho podstaty,
- hledání nejvhodnějšího řešení,
- realizace zvoleného postupu,
- konfrontace závěrů vyřešeného problému.

Použití problémové metody klade na učitele zvýšené nároky na jeho metodickou přípravu a hodnocení vyřešeného problému. Výsledkem jsou trvalé vědomosti žáků, které získali vlastním a samostatným řešením.

Problémovou metodu je vhodné používat až ve vyšších ročnících středních odborných škol, protože vyžaduje již větší znalosti a zkušenosti potřebné k řešení zadaného úkolu.

Rovněž se této metody používá na vysokých školách, kde se studenti zabývají řešením úkolů, které jsou zadávány jednotlivými podnikatelskými firmami.

Úkol: Na příkladu uveď využití problémové metody ve svém předmětu

Úkol: Sám vyber z každé kategorie metodu, kterou ve svém odborném předmětu použiješ, zdůvodni proč a uveď příklad

C. Činitelé ovlivňující volbu metod

! Jak již bylo uvedeno, všechny používané vyučovací metody usnadňují žákům osvojit si potřebné vědomosti a dovednosti. Vzhledem k tomu, že jednotlivé metody se v odborných předmětech navzájem prolínají, že neexistuje univerzální metoda pro danou vzdělávací situaci, nemůžeme žádnou z uvedených vyučovacích metod označit jako nevhodnou nebo naopak jako absolutně nejlepší.

Každá z uvedených metod má ve vyučovacím procesu své místo, plní určitou funkci a záleží jen na učiteli, aby při teoretické nebo praktické výuce zvolil tu neoptimalnější metodu. Kritériem vhodnosti použité vyučovací metody jsou zejména dosažené výsledky žáků.

Na středních odborných školách ovlivňuje volbu vyučovacích metod celá řada činitelů, z nichž nejdůležitější jsou;

- *odborné zaměření školy,*
- *specifičnost studijního a učebního oboru,*
- *výchovně vzdělávací cíl vyučovací jednotky,*
- *věkové a individuální zvláštnosti žáků,*
- *ekonomie času,*
- *zařízení a vybavení školy.*

Odborné zaměření školy - každá škola má své specifické zaměření, buď na oblast přírodovědnou, společensko vědní nebo odbornou. Podle toho zaměření jsou učitelé preferováni a používány jednotlivé vyučovací metody

Specifičnost studijního a učebního oboru - z důvodu, že mezi jednotlivými studijními a učebními obory a odbornými předměty na středních odborných školách jsou pevné mezioborové a mezipředmětové vztahy, má každý vyučovací předmět

u daného oboru své specifické zvláštnosti, které jsou dané jeho zaměřením a pojetím. To vše pak ovlivňuje použití vyučovací metody jejíž vhodnost spočívá na zkušenosti učitele.

Výchovně vzdělávací cíl vyučovací jednotky - do značné míry ovlivňuje volbu vyučovacích metod, neboť ty se musí vzhledem k výchovně vzdělávacím úkolům jistým způsobem modifikovat. Záleží na tom, zda cílem vyučovací hodiny (nebo vyučovací jednotky) bude osvojování nového učiva, nácvik dovedností, jejich prohlubování a upevňování nebo prověřování a hodnocení žákovských vědomostí a dovedností.

Věkové a individuální zvláštnosti žáků - věková vyspělost a individualita žáků do značné míry ovlivňuje volbu vyučovacích metod. Žáci nižších ročníků středních odborných škol se ještě nedovedou soustředit na delší výklad nebo přednášku, nemají j dostatečné znalosti z daného oboru, a proto se metod, které jsou náročné na abstrakční myšlení, používá až u žáků vyšších ročníků, jako jejich přípravu ke studiu na vysokou školu.

Ekonomie času - pokud učební osnovy poskytují dostatek času na probrání tematického celku, volí učitel metody zaměřené na samostatnou práci žáků, které jsou pracovně efektivnější, ale časově náročné. V opačném případě se uchyluje ke slovním metodám, hlavně monologickým a upevnění učiva provede stručným sledem krátkých otázek a odpovědí, zaměřených na základní prvky učiva.

Zařízení a vybavení školy - volbu vyučovacích metod determinují vnější podmínky školy jako je její prostředí, vybavení, zařízení, množství učebních pomůcek apod. I když možnost použití jednotlivých metod je ovlivněno těmito vnějšími podmínkami a celou řadou dalších faktorů, neznamená to, že by učitel nemohl volit vhodné metody a přizpůsobit je daným podmínkám.

Seminární práce:

Vypracujte projekt výuky vašeho předmětu na jeden tematický celek, a zdůvodněte použité vyučovací metody.